

**Toshkent Irrigatsiya va Mellioratsiya
instituti
Buxoro filiali**

“Gidromellioratsiya” fakulteti

MUSTAQIL ISH

Guruhi: GTI va NSF 2/2

Bajardi: Qurbonov Shaydobek

Tekshirdi: dots. A.Hasanov

Buxoro-2016

Abu Nasr Farobiy komil inson va fozil jamoa to'g'risida.

Abu Nasr Forobiyning komil inson konstepstiyasi va uning bugungi kundagi ahamiyat haqida fikr yuritmoqchimiz. Zaminimizda kamol topgan, el-yurtga tanilgan buyuk zotlar, komil insonlar o'zlarida ma'naviyat va ma'rifatni yuksak darajada mujassam etgan allomalarni ko'plab keltirish mumkin. Shunday insonlardan biri Abu Nasr Forobiydir. Komillikning belgisi haq yo'lidan borib, xalqqa foyda keltirishdir. Kishi o'z so'zi, amaliy ishlari, niyati bilan qanchalik odamlarga foyda keltirsa, yomonlarni to'g'ri yo'lga solsa, haq yo'lida fido bo'lsa, u shuncha komil bo'ladi. Komil inson iymon va e'tiqodlilik, halollik va poklikning oliy timsoli. Respublikamizning har bir fuqarosi shunga intilib yashamog'i lozim. Mustaqil O'zbekistonning bozor munosabatlariga o'tish sharoitida iymonli bo'lish, halollik va poklik, vijdonli va diyonatli bo'lish nechog'lik zarur ekanligi hammamizga ayon. Mana shuning uchun ham Prezidentimiz ma'naviy barkamol inson tarbiyasida yoshlarimizni elini, vatanini sevuvchi komil inson qilib tarbiyalash ishiga alohida ahamiyat berib kelayotir. Prezidentimizning quyidagi ta'rifida komil insonning asosiy xususiyatlari har taraflama chuqur va teranlik bilan bayon qilib berilganligi diqqatga sazovordir: «Komil inson deganda, — deb yozadi Islom Karimov, — biz avvalo, ongi yuksak, mustaqil fikrlay oladigan, xulq atvori bilan o'zgalarga ibrat bo'ladigan bilimli, ma'rifatli kishilarni tushunamiz»¹. Uning shakllanganligi darajasini xarakterlovchi eng muhim fazilatlar esa quyidagilardir: aqliy zukkolik, huquqiy komillik, axloqiy etuklik, siyosiy

teranlik, mehnatga halol munosabat, yuksak madaniy, ma'naviy saviya, professional iftixor, milliy va umuminsoniy g'urur va boshqalar. Abu Nasr Forobiy yirik faylasuf, tilshunos, mantiqchi, riyoziyotchi, psixolog, musiqa san'atining nazariyotchisi edi. U yunon madaniyati, fani, falsafasini yaxshi egallagan. Abu Nasr Forobiy hayotligida «Muallim assoniy» («Ikkinchi ustoz»), ya'ni «ikkinchi Arastu» faxriy nomga ega bo'lgan. Abu Nasr Forobiy nodir asarlar yaratgan. Uning «Fozil odamlar shahri», «Exsonul ulum» kabilardir.¹ Xayrullaev M.M. O'rta Osiyoda ilm uyg'onish madaniyati. — T., Fan, 1994; Xayrullaev M.M. Materialы po istorii progressivnoy obщestvenno-filosofskoy mysli v Uzbekistane. 2-e izd. Pod red. I.M.Muminova i M.M. Xayrullaeva — Tashkent, 1976; Xayrullaev M.M. Mirovozzrenie Farabi i ego znachenie v istorii filosofii. — T., Fan, 1967; Xayrullaev M.M. Farabi i uchenie. — T., Uzbekiston, 1967; Xayrullaev M.M. Uyg'onish davri va Sharq mutafakkirlari. — Toshkent, «O'zbekiston», 1991 va boshqalar 1 Karimov I. Tarixiy xotirasiz kelajak yo'q. — T., Sharq, 1998, 6-bet. 2 Abu Nasr Forobiy ta'limotida ahloqiy tarbiya ham aqlli, ham fazilatli insonni tarbiyalashning muhim shartlaridan bo'lib, aqliy tarbiya xususan, «Fozil odamlar shahri» asarida o'z ifodasini topadi. U qaysi tartibda ahloqli qilib tarbiyalash, xususan bolaning qaysi xislatlariga e'tibor berish kabi masalalariga to'xtalib o'tirmaydi, balki komil, axloqli insonning qiyofasini yaratish bilan, tarbiya sohasida shu insonni namuna qilib olish zarur, — degan g'oyani olg'a suradi. Abu Nasr Forobiy bu fazilatlar ichida ayniqsa donolikka, aqllilikka juda katta e'tibor bergan. Abu Nasr Forobiy ta'lim-tarbiya masalasida xususan aqliy tarbiyaga, ma'rifatli bo'lishga, aqlni mavjud bilimlar bilan boyitish, to'ldirishga

katta e'tibor beradi. Har qanday tarbiyani, xususan aqliy tarbiyani, ya'ni bilimlarni o'rganishni inson yoshlikdan boshlashligi zarurligi to'g'risidagi fikrni Abu Nasr Forobiy alohida qayd qiladi. Lekin, Abu Nasr Forobiy «aqli» bo'lishni faqat aqliy tarbiya, bilimdonlik bilangina chegaralab qo'ymaydi. Abu Nasr Forobiy talqinida «aqlilik» insonning butun faoliyati – uning bilimi, ahloqi, odobi, harakatlari, qiladigan ishlari majmuasi bilan o'lchanadi, ya'ni aqlilik barcha fazilatlarining bir butun, yaxlit xolda muvofiqligidir. Komil inson tarbiyasida jismoniy va aqliy xislatlar muhim o'rin tutadi. U razil, iflos xislatlarni qoralash, axloqsiz shaxslarni fosh qilish va ularga olijanob axloqiy xislatlarni qarama-qarshi qo'yish bilan ham jismoniy, ham axloqiy, har jixatdan etuk va mukammal bo'lgan inson komilini yaratadi va uni har qanday ta'lim-tarbiyaning maqsadi sifatida namuna qilib qo'yadi. Abu Nasr Forobiy e'tiqodicha, «O'zida o'n ikki tug'ma xislatlarni birlashtirgan inson ahloqli bo'la oladi». Bu xislatlar majmuasi fozil inson konstepstiyasiga asos bo'ladi.

* Birinchidan, bunday odamning barcha organlari shu darajada taraqqiy etgan bo'lishi kerakki, u bu organlari bilan bajarmoqchi bo'lgan ishlarini osonlik bilan bajarsin;

* Ikkinchidan, barcha masalani tezda anglaydigan, so'zlovchining maqsadi va aytilgan fikrining chinligini tezda payqay oladigan bo'lsin;

* Uchinchidan, xotirasi juda baquvvat bo'lsin;

* To'rtinchidan, zehni o'tkir bo'lsin;

* Beshinchidan, so'zlari aniq bo'lsin, fikrini ravon va ravshan bayon eta olsin;

* Oltinchilan, bilish va o'qishga muxabbati bo'lsin;

- * Ettinchidan, ovqatlanishida, ichimlik iste'mol qilishda ochko'z bo'lmasin, qimor o'ynashdan yiroq bo'lsin;
- * Sakkizinchidan, haqiqatni haqiqat tarfdorlarini sevadigan bo'lsin;
- * To'qqizinchidan, ruhi g'ururli va o'z vijdonini qadrlaydigan bo'lsin;
- * O'ninchidan, dirham dinar va shu kabi turmush bid'atlariga jirkanish bilan qarasin;³
- * O'n birinchidan, o'z tabiati bilan adolatli va adolat uchun kurashuvchilarni sevadigan, adolatsizlik va jabr zulmga kurashuvchilarni sevadigan bo'lsin;
- * O'n ikkinchidan, adolatli bo'lsin, lekin qaysar bo'lmasin, adolat oldida qaysarlik qilib, o'zbilarmonlikka berilmasin.

Farobiy ana shu fazilatlarning hammasi bir kishida bo'lmasligini hisobga olib, davlatni bir kishi emas, balki bir necha kishi boshqarishi kerak, degan fikrni olg'a surgan. Shuningdek, Farobiy adolat tamoyillari, fuqarolarning o'zaro tenglik va umumiy baxtiyorlikni amalga oshirish zaruratini hukmdorning quyidagi 6 ta xislat va sifat ko'rsatkichlariga bog'liqligini alohida ta'kidlaydi: — birinchisi, donishmandlik; — ikkinchisi, avvalgi imomlar o'rnatgan qonunlar va tartiblarni xotirada yaxshi saqlab qolish va ularga amal qilish uchun quvvati hofizga ega bo'lish; — uchinchisi, agar avvalgi imomlar davridan biror (yoki bir qancha) sohaga taalluqli qonun qolmagan bo'lsa, bunday qonunni o'ylab topish uchun ijod, ixtiro qilish quvvatiga ega bo'lish; — to'rtinchisi, hozirgi xaqiqiy ahvolni tez payqab olish va kelgusida yuz beradigan avvalgi imomlar ko'zda tutmagan voqealarni oldindan ko'ra bilish uchun bashoratgo'ylik xislatiga ega bo'lish. Bu xislat unga xalq farovonligini yaxshilash yo'lida kerak bo'ladi; —

beshinchisi, avvalgi imomlar o'rnatgan qonunlarga, shuningdek, avvalgilaridan ibrat olib, o'zi to'qib chiqargan qonunlarga xalq amal qilishi uchun so'zlash — notiqlikka ega bo'lishi; — oltinchisi, zarur hollarda harbiy ishlariga mohirona rahbarlik qilishi uchun etarli jismoniy quvvatga ega bo'lish, ham jang qilishni, ham sarkarda sifatida jangjudalga rahbarlik qilish uchun harbiy san'atni yaxshi bilish. Ko'rinadiki, fozillar shahri hokimi ham jismoniy, ham ma'naviy jihatdan mukammal, qobiliyatli, har tomonlama etuk bo'lishi bilan bir qatorda dono ham bo'lishi zarur. «Dono bo'lmasa, fozillar shahri yaxshi hokimsiz qoladi, bunday shahar halokatga yuz tutadi, fuqarolari esa jabr-zulmga muhtalo bo'ladi», deydi Forobiy. Abu Nasr Forobiy dunyoqarashida ijtimoiy-siyosiy masalalar, xususan davlat tuzilishi, uni idora etish, etuk jamoaga erishish, baxt-saodatli bo'lish masalasi alohida o'rin egallaydi. Abu Nasr Forobiy fikricha ko'p fazilatlarni o'zida mujassam etuvchi shaxs juda kam bo'ladi. Abu Nasr Forobiyning komil inson xususidagi fikrlari hozirgi kunda ham o'z ahamiyatini yo'qotgani yo'q.